

ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ТА СУМІЖНІ ГАЛУЗІ ЗНАНЬ

УДК 930.22:001.4

Вікторія Горєва

**ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ «ІНФОРМОЛОГІЯ»
В ДОКУМЕНТОЗНАВЧОМУ КОНТЕКСТІ**

Висвітлено історичну еволюцію поняття «інформологія» та його вплив на формування парадигми документознавства, актуалізовано досвід досліджень ключових концепцій трактування поняття «інформація», розкрито значення синонімічних понять – «наука про інформацію», «інформатика», «інформатологія», «інформаціологія», «документалістика».

Ключові слова: інформація, наукова інформація, інформатика, документалістика, інформологія, інформатологія, інформаціологія.

Освещена историческая эволюция понятия «информология» и его влияние на формирование парадигмы документоведения, актуализирован опыт исследований ключевых концепций трактовки понятия «информация», раскрыто значение синонимических понятий – «наука об информации», «информатика», «информатология», «информациология», «документалистика».

Ключевые слова: информация, научная информация, информатика, документалистика, Информология, информатология, информациология.

There is highlighted the historical evolution of definition «informology» and its impact on development of document studying paradigm, actualized the experience of studying of key concepts of interpreting of definition «information». There is given the mining of synonymous concepts – «information science», «informatics», «informatology», «informaticsiology», «document study».

Key words: information, science information, informatics, document study, informology, informatology, informaticsiology.

Під впливом прогресу соціуму поступово збільшується число понять, які відштовхуючись від класичного розуміння слова «інформація», наповнюють свою семантику новими соціальними аспектами¹. Одним із таких понять є інформологія, як квінтесенція теоретичних вчень і прикладних досліджень про інформацію та її нерозривний зв'язок із джерелом – документом. Актуалізація еволюції цього поняття та висвітлення історичного впливу на документознавчі синтезовані студії сприятиме розширенню спектра дослідних об'єктів документознавчого напрямку, позитивно відіб'ється на укоріненні цікавих аналогій довкола конкретних і універсальних методів пізнання, методологічних можливостей моделювання в документознавстві, формалізації процедур, на застосуванні термінології, розробленні загальних теоретичних засад, переосмисленні сутності інформації й документа². Для того, щоб від інтуїтивних уявлень про зміст поняття «інформологія» перейти до чіткого логічного положення, що складає його

змістовне ядро, необхідно звернутися до першоджерельних концепцій.

Онтологічно і семантично етимологія поняття «інформологія» походить від категорії інформації. Нині дати однозначне визначення поняття «інформація» складно, оскільки його властивості багато в чому залежать від конкретної практичної сфери використання, а його характеристики коливаються під впливом специфіки певної наукової галузі знань, в якій його застосовують.

В історичній еволюції інформація визначалася спочатку як зміст якого-небудь повідомлення, відомості про що-небудь, що розглядаються в аспекті передачі їх у просторі і часі. У більш загальному сенсі інформація розглядалася як зміст зв'язку між матеріальними об'єктами, що виявляється у зміні станів цих об'єктів³. Однак, поняття інформації багатоваріантне і багатоаспектне, тому воно знайшло своє відображення в різних галузях досліджень. Існує безліч концепцій розуміння та

визначення поняття інформації, що відбивають якийсь її конкретний аспект.

У середині 20 – на початку 30 років ХХ ст. явище інформації, у відповідь на вимогу практики, розкривалося у низці дедуктивних теорій, присвячених вивченню зв'язку. В той час зма на куля гуділа від електричних сигналів, що рухалися телефонними і телеграфними кабелями й радіоканалами, але при створенні передавальних систем було невідомо, яка кількість інформації може пройти через цю систему. Тому Р. Фішер та його послідовник американський інженер Р. Хартлі в процесі вирішення питань математичної статистики вперше здійснили спробу кількісного виміру інформації. Пізніше творець статистичної теорії інформації К. Шеннон у праці «Математична теорія зв'язку» (1946) узагальнив результат роботи науковців і визначив інформацію так: вона існує лише у своїй зовнішній оболонці, і представлена відношенням сигналів, знаків, повідомлень один до одного – синтаксичними стосунками⁴. Теорія передачі інформації Шеннона відкривала можливість ставити і вирішувати завдання оптимального кодування сигналів, що передаються, з метою підвищення пропускну здатності каналів зв'язку, підказувати шляхи боротьби з перешкодами на лініях тощо. Ця концепція існує і в наш час. Відповідно до неї інформація – це сукупність сигналів, що сприймаються нашою свідомістю, які відображають ті чи інші властивості об'єктів і явищ в оточуючій нас дійсності. Природа зазначених сигналів передбачає наявність принципів можливостей щодо збереження, передачі і трансформації їх. При цьому, поняття «інформація» тотожне поняттям «сигнал», «повідомлення», що відповідає вимогам індуктивної логіки. Це так звана функціонально-статистична характеристика інформації, яка не претендує на оцінку змістовної (семантичної) або ціннісної, корисної (прагматичної) характеристики переданого повідомлення.

Паралельно із статистичною теорією інформації і в тісному зв'язку з нею розвивалась семантична теорія інформації, яка розглядає інформацію в нерозривній єдності із знаком (сигналом), без зв'язку з яким вона існувати не може. Дослідниками інформації з точки зору різних форм відношення знаків і значення понять «інформація» й «знання» були такі відомі науковці Ю. Шрейдер⁵, Д. Блюменау, І. Фогл, Е. Шапіро⁶ та ін. У межах семіотичної концепції значення розглядається як інваріант інформації, а знак – як носій інформації. Поняття «ін-

формація» інтерпретувалося як відомості про оточуючий світ, які є об'єктом зберігання, перетворення, передавання і використання⁷. Одне із словникових значень слова відомості – це повідомлення, звістки. Знання виступає в ролі результату пізнання, яке є відображенням закономірностей і властивостей предметів і явищ об'єктивної реальності в свідомості людини. Зв'язок між цими поняттями був сформований як закон взаємно функціональної залежності між розвитком змісту знання і розвитком змісту інформації⁸. Особливість цієї концепції полягала в тому, що інформація розглядалась як процес відображення, а не результат сприйняття.

У контексті теорії відображення при постановці питання про природу і сутність інформації поняття інформації розкривалося у ряді випадків як філософська категорія⁹. На цій підставі Д. Дубровський¹⁰, Н. Жуков, А. Урсул¹¹ та інші отримали продуктивні результати, вивчаючи феномен інформації. У працях цих вчених проаналізовано зміст поняття «інформація», його співвідношення з найважливішими філософськими категоріями (матерією, свідомістю, рухом, відображенням, структурою), типи та види інформаційних процесів у живій природі, суспільстві, їхня субординація¹². Онтологічний фундамент інформації репрезентувався як сторона відображення і властивість усіх матеріальних систем, при цьому її загальнонауковий характер мав свій онтологічний фундамент, а загальнонауковість виступала відображенням всезагальності інформації¹³. Розглянуті відношення між інформацією та її матеріальним носієм акцентували увагу на традиційному діалектико-матеріалістичному підході до визначення проблеми. Отримані висновки щодо встановлення взаємозв'язку відображення й інформації в галузі філософської проблематики мали важливу методологічну значущість. Проте в питанні, який саме це зв'язок, в чому він конкретно полягає, не було єдиної думки. Кожний науковець обґрунтував власне розуміння проблеми, і це сприяло розвитку дискусії про поняття «інформація» з різних точок зору, показуючи логічні шляхи й гносеологічні умови різноманітності думок і напрямів наукового пошуку.

Інтелектуальні домагання науковців та їхня академічна й професійна, теоретична й практична орієнтація створили сприятливі умови для подальшого розгортання пошуку терміна, який би однозначно визначав наукову дисципліну, що досліджує методи і засоби роботи з інформацією. Одним з таких понять стало

поняття «інформаційна наука» – галузь науки, що вивчає властивості і поведінку інформації; сили, що керують потоками інформації; засоби опрацювання інформації з метою забезпечення її оптимальної доступності і використання. Ця галузь науки пов'язана з математикою, логікою, лінгвістикою, психологією, комп'ютерною технікою, дослідженнями операцій, зв'язком, бібліотекознавством, науковою організацією праці і деякими іншими дисциплінами¹⁴. Для позначення цієї наукової дисципліни пропонувався також термін «інформатологія», який означає таку діяльність і такі дослідження в галузі опрацювання інформації, в яких поєднуються інтуїтивні і алгоритмічні процедури під час використання обчислювальних машин як доповнення до людського інтелекту¹⁵.

Новий етап теоретичного розширення поняття інформації пов'язаний з інформатикою – (від французького *information* – інформація и *automatique* – автоматика). Інформатика – галузь науково-технічної діяльності, що досліджує процеси одержання, передачі, опрацювання, зберігання інформації, займається вирішенням проблем створення, впровадження і використання інформаційної техніки і технології в усіх сферах суспільного життя; одне з головних напрямів науково-технічного прогресу. У деяких коротших визначеннях інформатика трактується як особлива наука про закони і методи одержання і вимірювання, накопичення і зберігання, опрацювання і передавання інформації із застосуванням математичних і технічних засобів¹⁶. Усі наявні визначення свідчать про дві головні складові інформатики – інформації і відповідних засобів її опрацювання. У своєму розвитку наука розділилася на галузеві напрями, що вивчають певний вид інформації. Наприклад, економічна інформатика, що зародилася на межі чотирьох наук – економіки, кібернетики, інформатики і документалістики, розглядалася відомим вченим-документалістом Г. Воробйовим як економіка інформаційної діяльності – виробництва інформації і інформаційних послуг¹⁷.

Упродовж 1970-1980-х рр. в СРСР домінуючою була концепція так званої «наукової інформатики», яка зосереджувалась на дослідженнях наукової інформації, наукових комунікацій, проблемах науково-інформаційної діяльності, у тому числі з використанням засобів автоматизації. Концепція наукової інформатики розглядалася як особливий вид діяльності (науково-дослідний, науково-організаційний, науково-інформаційний, науково-педагогічний, науково-допоміж-

ний) з виробництва нових наукових знань і їхнього використання в різних практичних сферах. Цей системно-діяльнісний підхід не суперечив традиційному відображальному (гносеологічному) підходу, а акцентував увагу на суб'єкті і суб'єктно-об'єктних відносинах¹⁸. Наукова інформація визначається як отримана в процесі пізнання логічна інформація, що адекватно відображає явища і закони природи, суспільства і мислення, і використовується в суспільно-історичній практиці¹⁹. Її особливістю і відмінністю від інших видів інформації можна вважати властивість передавати наукові знання²⁰. Відповідно, науковою комунікацією називали сукупність процесів представлення, передавання і отримання наукової інформації в людському суспільстві, що утворюють основний механізм існування і розвитку науки. До основних процесів наукової комунікації відносилася власне науково-інформаційна діяльність, тобто зібрання, аналітико-синтаксичне опрацювання, зберігання, пошук і розповсюдження наукової інформації, включаючи науково-технічну пропаганду²¹. Положення теорії наукової інформації розглядаються в роботах Е. Семенюка, В. Извозчикова, Г. Воробйова, О. Михайлова, А. Чорного, Р. Гіляревського та ін. У межах цієї концепції формується дослідницьке ядро проблематики «документальних джерел інформації» (переважно, джерел наукової інформації). Одні з перших розвідок у науковій інформатиці здійснив представник вітчизняного традиційного документознавства С. Кулешов, який акцентував увагу на документальних джерелах наукової інформації, їх класифікації²².

У 1980-х рр. з'явилася концепція «соціальної інформатики», яка розширює об'єкт дослідження «наукової інформатики» за рахунок дослідження усіх сфер соціальної діяльності²³. Автори її – науковці з Ленінградського державного інституту культури ім. Н. К. Крупської (нині – Санкт-Петербурзький державний університет культури і мистецтв) А. Соколов та А. Манкевич. Вони позиціонували соціальну інформатику як узагальнюючу науку соціально-комунікаційного циклу, що вивчає не лише науково-технічну, а й всі інші види соціальної інформації, а також всі види комунікації²⁴. Під соціальною інформацією розумілася «інформація, виражена знаковою системою, зрозуміла членам суспільства та здатна змінювати рівень їхніх знань про зовнішній світ»²⁵.

Щодо безпосередньо визначення поняття «інформологія», то його одним з перших сфор-

мулював В. Сіфоров в середині 1970-х років. Він назвав інформологію наукою про процеси і закони передавання, розподілення, опрацювання і перетворення інформації²⁶. На його думку, вона вивчає процеси кодування, декодування, запам'ятовування, зберігання, пошуку, доставляння, порівняння, відображення, виробництва, перетворення, споживання інформації. Фактично, це був більш розширений синонім франкомовного поняття «інформатика», проте зі зміщеним акцентом із засобів опрацювання інформації на специфічні особливості інформаційних процесів, що спрямовані на глибше пізнання закономірностей, властивих різним матеріальним утворенням²⁷.

Пізніше, А. Урсул, аналізуючи формування узагальнюючих наук про інформацію, що охоплює всі форми і види її існування, дійшов висновку, що загальна інформаційна наука (інформологія) є узагальненням трьох галузей інформатики, що вивчають форми руху матерії в неживій природі (включаючи техніку), живій природі і суспільстві²⁸. Таким чином інформологія ним визначалася як теоретична метанаука, яка охоплює інформаційні процеси будь-якої природи, при цьому її предмет і методи мають інтегративно-загальнонауковий характер.

Відомий дослідник інформології В. Коган визначає ядро інформології, її «епіцентр» у теорії інформаційної взаємодії²⁹. Під інформаційною взаємодією він вважав відносини, в які вступають учасники інфопроцесу. Ці відносини мають визначені просторово-часові характеристики, логіку розвитку і послідовність розгортання³⁰. Аналізуючи складну проблему інформаційної взаємодії, вчений зупиняється на одному з її аспектів – суб'єкто-об'єктно відносинах у процесі виробництва, передачі та споживання наукової інформації. При цьому уточнювалося значення основної категорії «інформація», що досі не має однозначного трактування, структури інформаційного потоку, соціальних особливостей передачі інформації тощо. Необхідність подальшого дослідження інформології він вбачав у дослідженні в площині просторо-часових властивостей і особливостей інформаційної взаємодії³¹.

На початку XXI ст. розроблення наукової концепції інформології здійснюється колективом російського Інституту інформології, згодом реорганізованого в Інститут трансдисциплінарних технологій³² під керівництвом В. Мокія. У її створенні брав участь також колектив вчених Московського державного університету, Державної академії управління імені С. Орджонікід-

зе та Міжнародного неурядового інституту інформатики біосфери ІнтерЕкоІнформ. На думку В. Мокія, інформологія, на відміну від інших наук, які описують методи отримання, опрацювання та зберігання інформації, а також керування нею, вивчає просторову організацію інформації, закономірності просторового побудови інфосистем, а також механізми синхронізації інфосистем при різного роду взаємодіях. Цей науковий напрям формується на основі основних філософських категорій, а для викладу суті інформологічної концепції були використані загальноприйняті в науці терміни і поняття, до яких були додані елементи нового змісту. Це відкрило можливість, не руйнуючи загальний зміст понять, істотно розширити їхній семантичний потенціал. Основна ідея інформології полягає в тому, що всі природні явища, об'єкти або процеси можна уявити в образі якогось умовно-замкнутого простору. У ролі простору виступає структура, завдяки якій всі просторові фрагменти знаходять своє функціональне призначення. У цьому випадку можна виокремити показник, який належить кожному простору, – це його стан, який є параметром, що дає змогу відразу і повністю охарактеризувати весь простір у цілому. Тому, за словами В. Мокія, в інформології під поняттям «інформація» мається на увазі стан простору. Простір можна описати за допомогою двох видів інформації: кількісного, що дає можливість охарактеризувати його з позиції величини, і якісного, що характеризує його з позиції істотних властивостей. В інформології пропонується кілька різних моделей опису простору, що використовують ці категорії³³.

Учений В. Ізвозчиков доповнив поняття і визначив інформологію (науку про інформацію), як науку про природу, що вивчає властивості функціонування інформації – однієї з фундаментальних філософських категорій світорозуміння, загальної властивості (атрибуту) сукупності матеріального і духовного світів, одного із загальних універсальних проявів властивостей простору і часу, руху і енергії, одного із головних умов життя на Землі і процесів в Космос³⁴. При цьому саму інформацію представлено в якості філософської категорії, універсального атрибуту сукупності матеріального і духовного світів людини і Всесвіту. Це інтегративна галузь знань, що виконує метанаукові та методологічні функції щодо тих специфічних наук, для опису змісту і методів яких в якості ключового слова і основоположного поняття виступає інформація. Це, наприклад, – кібернетика, синергетика,

семіотика, інформатика тощо. При цьому інформологія, маючи ранг метанауки, одночасно є комплексною, міждисциплінарною науковою галуззю знань. Інформологія, як метатеорія інформації, методологічно описує і розкриває інформаційні процеси – сутність вираження і прояву інформаційних взаємодій будь-якої природи. Одним з головних завдань інформології є формування тезаурусу – специфічної природомовної системи понять і семантичних зв'язків між ними, інформації про зовнішній світ з аксіологічно-ціннісним уявленням про інформацію, а також про інформаційні картини світу, його предмети, об'єкти, явища, процеси і факти³⁵. Таким чином, дослідження інформології можна віднести до так званої атрибутивної концепції існування інформації, коли інформація трактується як атрибут всієї матерії, невід'ємна внутрішня властивість усіх матеріальних об'єктів.

Деякі вчені нині запроваджують в обіг новий термін, синонім інформаційної науки – інформаціологія. Зокрема, дослідження інформаціології проводять Московський державний університет радіотехніки, електроніки і автоматики, Московський інститут інформаціології, Міжнародна академія інформатизації, в яких читаються лекції і ведуться практичні заняття з основ інформаціології³⁶. Ними інформаціологія трактується як наука про відносини і кореляції в мікро- і макроструктурах інформаціогенно-вакуумного і матеріалізованого простору Всесвіту, яка є генералізаційним і найбільш великим загальнонауковим і надзвичайно багатограним глобально-космічним узагальненням ХХ ст. Головним поняттям інформаціології є інформація, яка визначається як всезагальні самовідносини, самовідображення і їхні самовідношення, що представляють універсальне генеративне інформаціогенне середовище, яке є основою прояву і функціонування вакуумних і матеріальних сфер Всесвіту. Об'єктом є Всесвіт, що існує незалежно від нашої свідомості і виступає як об'єкт нашого пізнання на основі фундаментального принципу інформаціологічного підходу. Предметом інформаціології є дослідження інформаційних мікро- і макродинамічних процесів і явищ, що відбуваються в природі і суспільстві у взаємовідносинах, взаємозв'язках і взаємодіях з атрибутами матеріалізації і дематеріалізації, а також процеси рецепції, передачі, зберігання, опрацювання, візуалізації і пізнання інформації³⁷.

Незважаючи на те, що питанню дослідження поняття «інформологія» приділялося достатньо

уваги, досі його не можна вважати вирішеним, оскільки немає єдиної думки, що ж можна вважати інформацією.

Успішне студіювання в науковому просторі теми інформаційного світогляду сприяло виокремленню документалістики як науки, що застосовує інформаційні підходи у вивченні документальних потоків та процесів, пов'язаних з ними. Вперше термін «документалістика» запропоновано в 1958 р. Успенським В. А. на засіданні семінару з теоретичних основ наукової інформації в Лабораторії електромодельовання ВІНІТІ АН СРСР для позначення того розділу дисципліни, в якому вивчаються документальні джерела наукової інформації³⁸. Пізніше документалістика розглядалася як синонім інформатики, чи самостійна галузь кібернетики, зайнята вивченням документа³⁹. Ця наука пов'язувала документаційні процеси з технічними засобами опрацювання, зберігання та видачі інформації, що містяться в документах, та інформації про самі документи⁴⁰. Внесок у розвиток документознавчих інформологічних досліджень зробила Українська філія науководослідного інституту планування і нормативів при Держплані СРСР у м. Києві (далі – Українська філія), що діяла на території УРСР. Її фахівці її застосовували інформологічні підходи під час дослідження проблем удосконалення комплексної системи планомірного розвитку управління народного господарства, у тому числі з використанням засобів автоматизації, наприкладі документальних інформаційних потоків Уккранаргоспу, Ради Міністрів УРСР, наукових установ та інших закладів⁴¹. Все це спричинило серйозні методологічні зрушення у ставленні до документа та відбилося на зміцненні співпраці документознавства з інформатикою.

Отже, питання про те, що становить собою наука про інформацію хвилювало фахівців, зайнятих у сфері цієї науки чи суміжних галузях з того часу, коли інформаційна діяльність виокремилася в самостійний вид наукових досліджень. Поняття «інформація» як центральне онтологічне ядро інформології формувалося в різних науках, породжуючи різноманітні погляди науковців на природу інформації і полісемію цього слова. Разом з тим змінювався центр досліджень проблем інформології, циркулюючи як в соціальних сферах, так і в сферах технічних і природничих наук, переміщуючи акцент з філософських і теоретико-методологічних роздумів в економічну й прикладну площини і навпаки. Проте саме інформаційний підхід вплинув на розроблен-

ня у межах зазначених наук інформаційного методу дослідження документів, що дало змогу розкрити інформаційну складову документа в об'єктно-предметній сфері документознавства та стати продуктом зміни пізнавальної парадигми в осягненні феномена людської цивілізації – документа.

¹ Семенюк Э. П. Развитие информационного пространства и прогресс общества // НТИ. Сер. 1. – 1997. – № 1. – С. 1–12.

² Бездрабко В. В. Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток: [монографія]. – К.: Четверта хвиля, 2009. – С. 77.

³ Жданова Г. С., Колобродова Е. С., Полушкин В. А., Черный А. И. Словарь терминов по информатике на русском и английском языках. – М.: Наука, 1971. – С. 29

⁴ Чурсин Н. Н. Популярная информатика. – К.: Техніка, 1982. – С. 22–23

⁵ Шрейдер Ю. А. Информация и метаинформация // НТИ. Сер. 2. – 1974. – № 4. – С. 3–10; *Он же*. Информатизация и культура // НТИ. Сер. 2. – 1991. – № 48. – С. 1–9; Шингарева Е. А., Шрейдер Ю. А. О возможных путях развития теоретической семантики // Вопросы информационной теории и практики. – 1981. – № 45. – С. 3–12.

⁶ Шаниро Э. Л. Сигнал, значение, информация // НТИ. Сер. 2. – 1985. – № 2. – С. 5–7.

⁷ Блюменау Д. И. Информация – миф или реальность? (о состоянии понятий «знание» и «социальная информация») // НТИ. Сер. 2. – 1985. – № 2. – С. 2.

⁸ Фогл И. Отношение понятий «информация» и «знание» // Международный форум по информации и документации. – Т. 4. – 1979. – Вып. 1. – С. 21–23.

⁹ Чуринов Н. М. Философские основания информологии – Красноярск: Краснояр. ун-та, 1990. – 236 с.

¹⁰ Дубровский Д. И. Информация, сознание, мозг. – М.: Высш. школа, 1980. – 286 с.

¹¹ Урсул А. Д. Проблема информации и информатизация общества // НТИ. Сер. 2. – 1991. – № 6. – С. 1–8; *Он же*. Становление ноосферы и перспективы информатики // НТИ. Сер. 2. – 1990. – № 10. – С. 2–10.

¹² Жуков Н. И. Информация, философский анализ центрального понятия кибернетики. – М.: Наука и техника, 1971. – 279 с.

¹³ Казанцева К. В., Урсул А. Д. Отражение, знание, информация // НТИ. Сер. 2. – 1981. – № 1. – С. 1–9.

¹⁴ Михайлов А. И., Черный А. И., Гиляревский Р. С. Информатика – новое название теории научной информации // НТИ. – 1966. – № 12. – С. 37.

¹⁵ Там само. – С. 35–37.

¹⁶ Афанасьев М. П., Глозштейн Н. В. Информатика: учеб. пособие. Ч. I. – СПб.: СЗТУ, 2003. – 91 с.

¹⁷ Воробьев Г. Г. Информационная экономика: предмет и проблемы. – М., 1987. – С. 1–2.

¹⁸ Урсул А. Д., Казанцева К. В. Является ли научная информация творцом? // НТИ. Сер. 2. – 1971. – № 5. – С. 5–10.

¹⁹ Корюкова А. А., Дера В. Г. Основы научно-технической информации: учеб. пособие. – М.: Высш. школа, 1985. – С. 7.

²⁰ Колесинский А. А. О содержании понятия «научная информация» // Вопросы информационной теории и практики. – 1981. – № 45. – С. 13–25.

²¹ Михайлов А. И., Черный А. И., Гиляревский Р. С. Научные коммуникации и информатика. – М.: Наука, 1976. – С. 45–46

²² Кулешов С. Г. Документальні джерела наукової інформації: поняття, типологія, історія типологічної схеми. – К.: УкрІНТЕІ, 1995. – 190 с.; Кулешов С. Г., Маньковский А. Л. Основные характеристики документальных источников научной информации как объектов прогнозирования // Науковедение и информатика. – 1986. – № 27. – С. 51–56; Кулешов С. Г., Маньковский А. Л. Эволюция документальных источников научной информации как объект исследования // Науковедение и информатика. – 1987. – № 28. – С. 45–50; Кулешов С. Г., Девтерова Т. В. Жанры документальных источников научной информации // Науковедение и информатика. – 1989. – № 31. – С. 56–64.

²³ Кулешов С. Г. Документознавство: Історія. Теоретичні основи / УНДІАСД; ДАКККіМ. – К., 2000. – С. 35.

²⁴ Соколов А. В., Манкевич А. И. Социальная информатика и библиотечно-библиографические дисциплины // Социальные проблемы информатики: сб. статей / ЛГИК им. Н. К. Крупской. – Л., 1974. – С. 4.

²⁵ Соколов А. В., Манкевич А. И. Информатика в перспективе (к вопросу о классификации видов информации и системе наук коммуникационного цикла) // НТИ. Сер. 2. – 1971. – № 10. – С. 6.

²⁶ Сифоров В. И. Методологические вопросы науки об информации: вопросы философии. – 1974. – № 7. – С. 109.

²⁷ Там само. – С. 106.

²⁸ Урсул А. Д. Социальная информатика: две концепции развития // НТИ. Сер. 1. – 1990. – № 1. – С. 3.

²⁹ Коган В. З. Демон информации в современном мире (к методологии информологического похода) // НТИ. Сер. 1. – 1998. – № 5. – С. 2.

³⁰ Коган В. З. Теория информационного взаимодействия: философско-социологические очерки. – Новосибирск, 1991. – С. 7.

³¹ Коган В. З. Маршрут в страну информологию. – М.: «Наука», 1985. – 160 с.

³² www.anoitt.ru

³³ Мокий В. С. Информологическая конструкция гармонического образования // Библиотека RIN.RU // <http://lib.rin.ru/doc/i/82206p3.html>;

³⁴ Извозчиков В. А. Этимология и смысл понятия «информология» // Наука и школа. – 2005. – № 1. – С. 25–29.

³⁵ Там само.

³⁶ Юзвизин И. И. Энциклопедия информологии. – М., «Информология», 2000. – С. 9.

³⁷ Там само. – С. 9–13

³⁸ Стяжкин Н. И., Кравченко Н. Д. К проблематики документалистики // Доклады на конференции по об-

работке информации, машинному переводу и автоматическому чтению текста. – 1961. – Вып. 4. – С. 2.

³⁹ Воробьев Г. Г. Документалистика и научная информация // Информатика и ее проблемы: сб. статей. – Новосибирск, 1970. Вып. 1. – С. 24.

⁴⁰ Кулешов С. Г. Документоведство: История. Теоретические основы / УНДІАСД, ДАККіМ. – К., 2000. – С. 33.

⁴¹ Горева В. В. Информологічні дослідження в документознавстві в Україні у 60–70-і роки ХХ ст. (на прикладі досліджень Української філії науково-дослідного інституту планування і нормативів при Держплані СРСР в м. Києві) // Архіви України. – 2011. – № 2–3. – С. 46–56.

УДК 930.253:908(092)(477.51)

Людмила Шипко

КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ МИХАЙЛА МИКОЛАЙОВИЧА БЕРЕЖКОВА

Статтю присвячено краєзнавчим дослідженням М. М. Бережкова (1850–1932). У ній проаналізовано наукові праці вченого з регіональної історії України, головним чином з історії Чернігівського краю та міста Ніжина.

Ключові слова: М. М. Бережков, краєзнавчі дослідження, регіональна історія України, Чернігівський край, Ніжин.

Статью посвящено краеведческим исследованиям М. Н. Бережкова (1850–1932). В ней проанализировано научные труды ученого по региональной истории Украины, главным образом по истории Черниговского края и города Нежина.

Ключевые слова: М. Н. Бережков, краеведческие исследования, региональная история Украины, Черниговский край, Нежин.

Article is devoted of regional studies Michael Nikolaevich Berezhkov's researches (1850–1932). It is analysed scholar works of the scientist on a regional history of Ukraine, mainly scientific works of the Chernigov territory and city of Nezhin.

Key words: M. N. Berezhkov, researches of regional studies, regional history of Ukraine, the Chernigov territory, Nezhin.

Михайло Миколайович Бережков – професор російської історії Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька народився у с. Мостці Володимирської губернії у 1850 р. Йому належать наукові дослідження з давньоруської історії, середньовічної історії російсько-німецьких торговельних відносин, історії міждержавних відносин Московської держави з сусіднім Кримським ханством та Польсько-Литовською державою XV–XVII ст., із регіональної історії України, а саме історії Чернігівщини в цілому та Ніжина зокрема.

Комплексного дослідження, присвяченого безпосередньо вивченню краєзнавчих студій М. М. Бережкова, майже немає. Усі українські науковці В. Малиневська, О. Бойко, В. Симоненко, Х. Лашенко, Є. Страшко і О. Гречишкіна, Л. Ясновська, С. Зозуля, В. Ткаченко¹ та інші у своїх працях зосередили увагу на діяльності головних структурних підрозділів ніжинського навчального закладу, зокрема, Ніжинського історико-філологічного товариства, що функціонувало при Ніжинському історико-фі-

лологічному інституті, Ніжинської науково-дослідної кафедри Ніжинського інституту народної освіти та Ніжинського наукового товариства краєзнавства, де працював М. Бережков, і лише побіжно згадують його ім'я.

Звертаючись до проблеми вивчення регіональної історії України звичайно М. Бережков розумів, що з історії, археології і етнографії Чернігівського краю написано і видано чимало змістовних робіт, з-поміж яких учений відзначав у своїх працях цінну спадщину таких істориків: М. Марков, О. Шафонський, М. Маркевич, М. Максимович, О. Лазаревський, Д. Багалій, П. Голубовський, О. Русов, В. Горленко². Враховуючи міцні традиції краєзнавчих розробок у творчості останніх, він був переконаний, що наявна історіографічна спадщина все ж потребує критичного перегляду, шляхом залучення нових та глибшого опрацювання «старих» історичних джерел (літописних пам'яток та актового матеріалу) задля ґрунтовнішого дослідження української історії.

© Людмила Шипко, 2011